

Didachè 2025: Jesaja spreekt. Van profetie tot vandaag

*Jesaja door Joodse ogen:
Bijbelexegese, liturgie, poëzie
en polemieek (Joachim Yeshaya)*

FIGURE 3. The Prophet Isaiah chastises two Jews worshipping a "Mahomet." Stained glass window in the Sainte Chapelle, Paris (1242–1248). © akg-images / Hervé Champollion

Jesaja door Joodse ogen

INLEIDING

Onderwijs: Hebreeuwse literatuur II: Klassieke periode

Hebreeuwse literatuur II: Klassieke periode (B-KUL-F0XY2A)

4 studiepunten Nederlands 26 uren Tweede semester

 [Yeshaya Joachim](#)

 Dit opleidingsonderdeel wordt dit academiejaar ingericht, maar niet volgend jaar.

POC Taal- en letterkunde

4 sp. Hebreeuwse literatuur II: Klassieke periode (B-KUL-F0XY2a)

4 studiepunten Nederlands Werkvorm: College 26 uren Tweede semester

 [Yeshaya Joachim](#)

POC Taal- en letterkunde

Inhoud

Studiemateriaal

Toelichting werkvorm

Het boek Jesaja is een van de rijkste en belangrijkste boeken uit de Klassieke Hebreeuwse literatuur, wat bijvoorbeeld blijkt uit het feit dat het het enige bijbelboek is dat integraal in de collectie van de Dode-Zeeroelen is teruggevonden. Het boek is op zich reeds een collectie van verschillende genres geschreven op cruciale momenten in de geschiedenis van het Oude Israël: tijdens de Assyrische crisis en tijdens en na de Babylonische ballingschap.

In dit college wordt het Boek Jesaja gelezen, met bijzondere nadruk op de zogeheten Deutero-Jesaja. Er wordt aandacht besteed aan het profetische genre, aan de historische contexten waartegen de verschillende onderdelen van het boek is geschreven en aan de literaire kenmerken van het boek. Van het boek worden geselecteerde hoofdstukken in het Hebreeuws gelezen, de andere in vertaling met verwijzing naar de Hebreeuwse tekst.

Onderzoek: *Encyclopedia of the Bible and Its Reception*

Naam: Yeshaya(hu) / Jesaja / Isaiah; Shaya; Shay

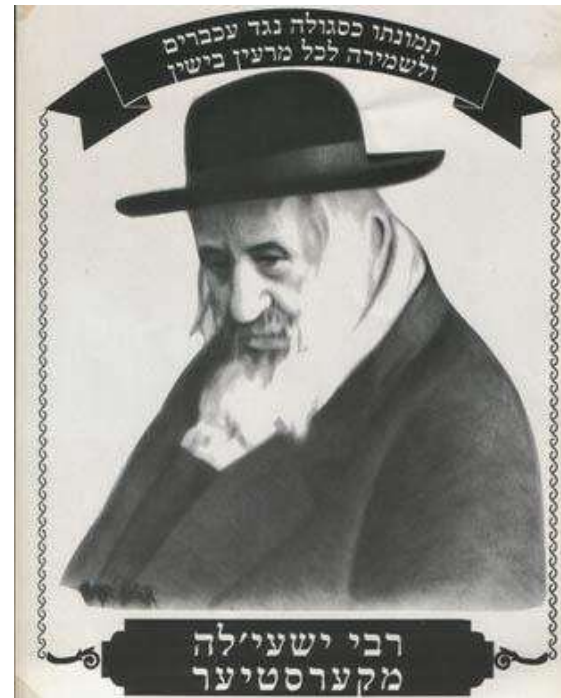

Isaiah
ישעיהו
יִשְׁעִיָּהוּ

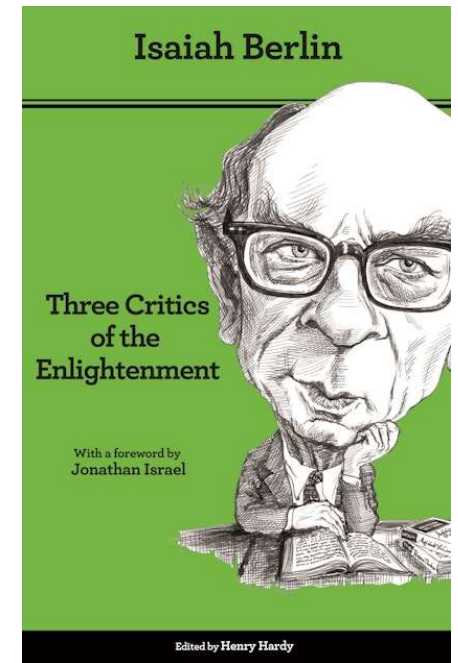
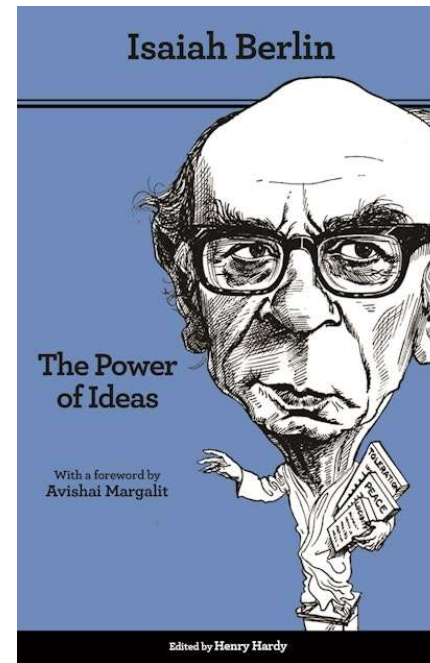
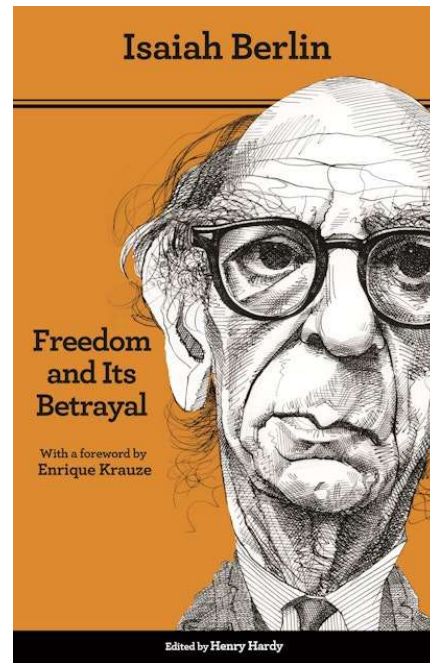
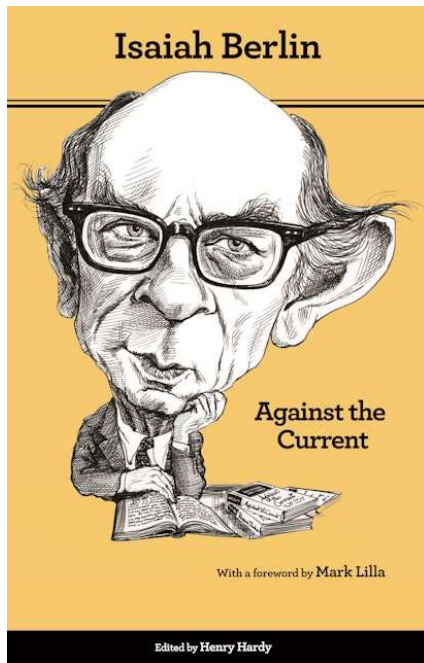

Yeshaya Steiner (1851-1925)

Rabbi Shaya'leh van Kerestir,
uit Bodrogkeresztúr (Hongarije)

Isaiah Berlin (1909-1997)

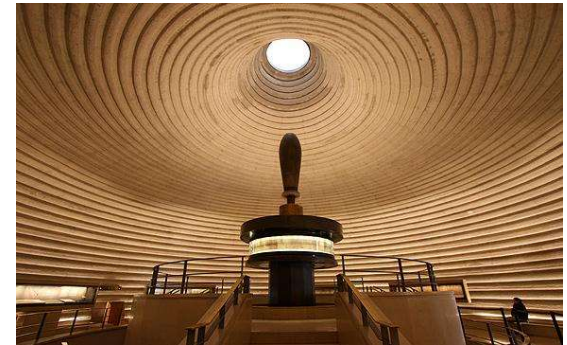
Yeshayahu Leibowitz (1903-1994)

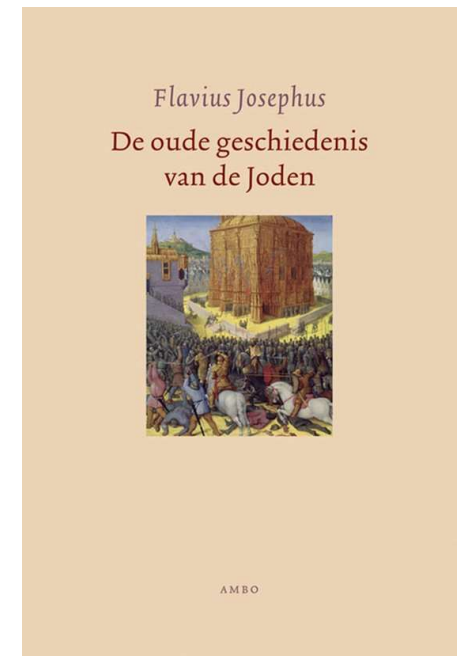
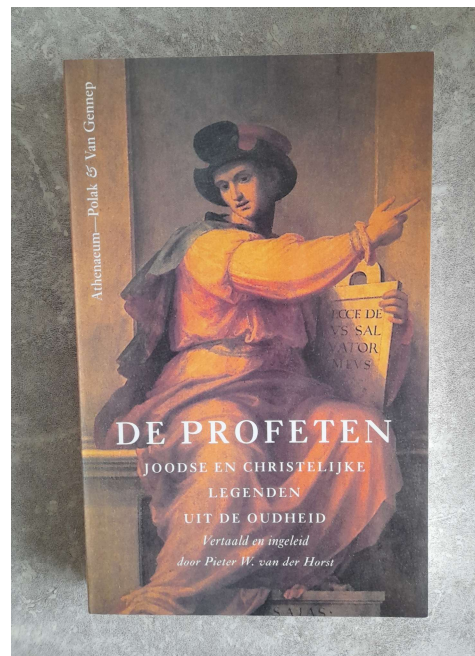
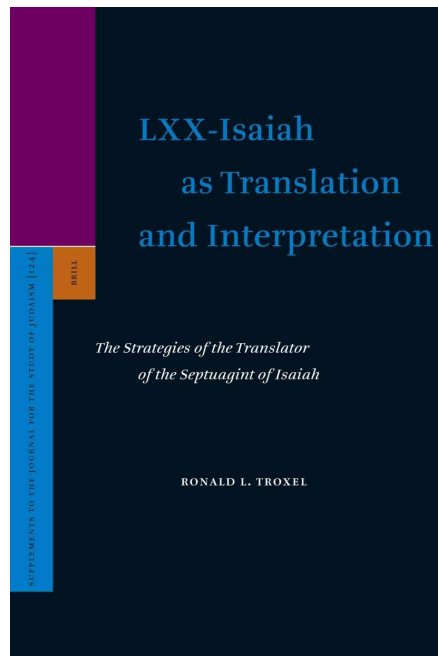
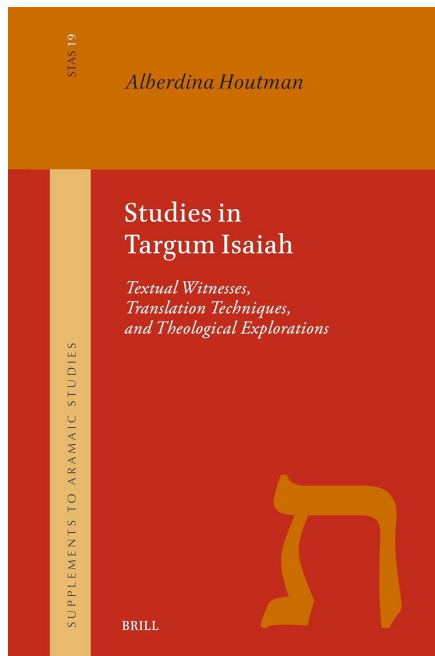
Jesaja door Joodse ogen

BIJBELEXEGESE

De grote Jesajarol (1QIsa^a)

Vertalingen en legenden

Babylonische Talmoed, traktaat Jevamot 49b (I)

Rava zei: [Manasse] beoordeelde hem [als een valse profeet omdat Jesaja uitspraken deed die in tegenspraak waren met de Tora] en doodde hem. [Manasse] zei tegen hem [Jesaja]: Mozes, jouw meester, zei: “Geen mens kan Mij zien en in leven blijven” (Exodus 33:20), en toch zei jij: “Ik zag de Heer zitten op een hoge en verheven troon” (Jesaja 6:1). Mozes, jouw meester, zei: “Want [welk groot volk is er waar de goden zo dichtbij zijn] als de HEER, onze God, [bij ons is], altijd als wij tot Hem roepen?” (Deuteronomium 4:7), en toch zei jij: “Zoek de HEER terwijl Hij te vinden is, [roep Hem aan terwijl Hij nabij is]” (Jesaja 55:6) [wat impliceert dat God niet altijd nabij is]. Mozes, jouw meester, zei: “Ik zal het aantal van uw dagen vol maken” (Exodus 23:26) [wat impliceert dat elk individu een voorbestemde levensduur heeft die niet kan worden overschreden], en toch zei jij [in een profetie tegen koning Hizkia]: “En Ik zal vijftien jaar aan uw [levens]dagen toevoegen” (2 Koningen 20:6).

Babylonische Talmoed, traktaat Jevamot 49b (II)

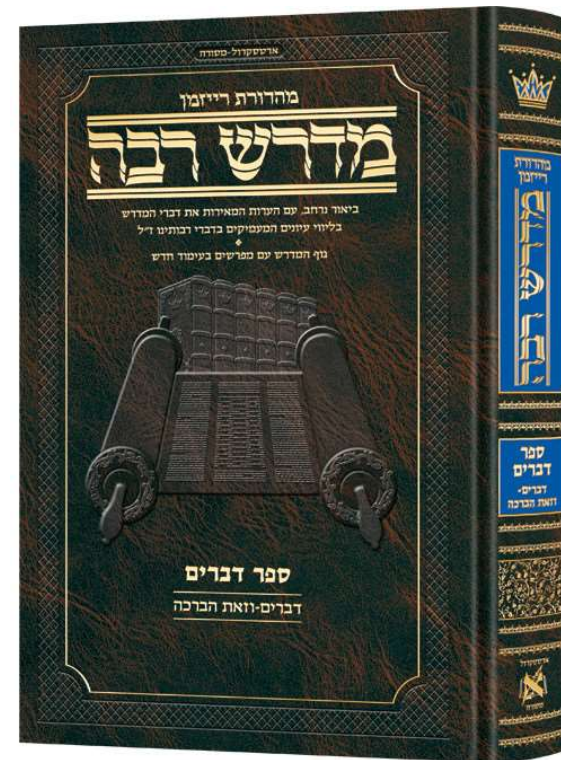
Jesaja zei [tegen zichzelf]: Ik ken [Manasse], dat hij geen enkele uitleg zal accepteren die ik hem zal geven. En als ik het toch tegen hem probeer te duiden, maak ik van hem een opzettelijke overtreder [omdat hij me toch zal doden]. Daarom sprak hij [in een poging om te ontsnappen] de [Gods]naam uit en werd opgeslokt door een cederboom. [Manasse's dienaren] brachten de cederboom en zaagden deze doormidden [om Jesaja te doden]. Toen [de zaag] reikte tot waar zijn mond was, stierf [Jesaja]. [Hij stierf specifiek op dit punt] vanwege wat hij zei (in Jesaja 6:5): “[Ik ben immers een man met onreine lippen] en woon te midden van een volk met onreine lippen.”

Cf. Jeruzalemse/Palestijnse Talmoed, traktaat Sanhedrin 10:2

Devarim Rabba “grote (midrasj) op Deuteronomium” 2:4

Er waren geen grotere profeten dan Mozes en Jesaja, en beiden kwamen met smeekbeden. Jesaja zei: “HEER, wees ons genadig, op U hebben wij gewacht” (Jesaja 33:2), en Mozes zei: “Ook smeekte ik de HEER in die tijd om genade” (Deuteronomium 3:23).

https://www.sefaria.org/Devarim_Rabbah.2.4?lang=bi

Abraham ibn Ezra (1089-1167)

פירוש

רבנו אברהם אבן עזרא

על ישעיה

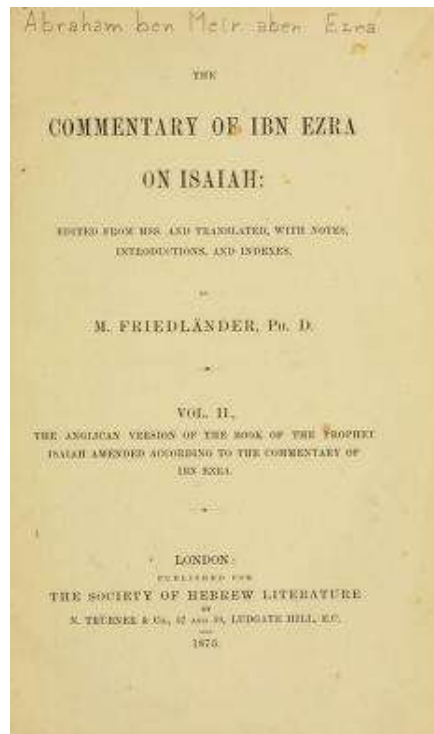
על פי כתבי יד

מאת

מיכאל פרידלאנדער

הוצאת המכון לאנטוניוס
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תש"ט

לונדון
ה' תרל"ז

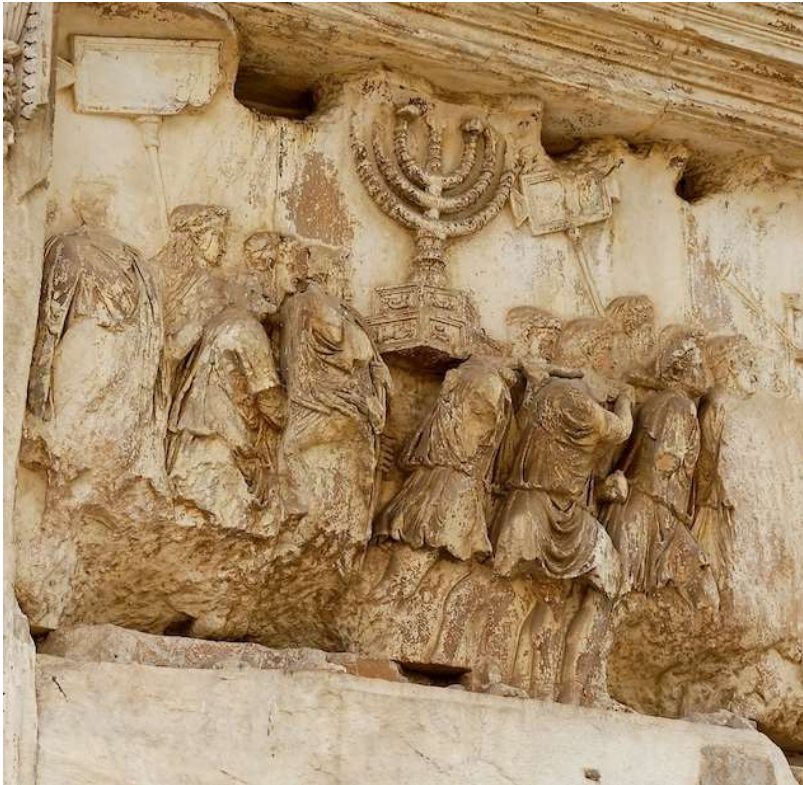
Ibn Ezra's commentaar op Jesaja 40:1

Deze eerste troostende beloften, waarmee het tweede deel van het boek Jesaja begint, verwijzen volgens Rabbi Mozes ha-Kohen naar de herbouw van de Tempel door Zerubbabel, maar volgens mij naar de naderende verlossing uit onze huidige ballingschap. De profetieën over de Babylonische ballingschap worden gebruikt ter illustratie en tonen aan hoe Cyrus het de Joodse ballingen toeliet om naar Jeruzalem terug te keren. Wat dit laatste deel van het boek betreft lijkt het geen twijfel dat het verwijst naar een periode die nog moet komen, zoals ik nog zal uitleggen.

Jesaja door Joodse ogen

LITURGIE

Tisja be-Av en Shabbat Naḥamu

AB, NINTH DAY OF: Day set aside by tradition for fasting and mourning, to commemorate the destruction of Jerusalem and the Temple by the Chaldeans (586 B.C.) and by the Romans (70); a movable fast falling approximately in the beginning of August of the Gregorian calendar. In II Kings,

SHABBAT NAḤAMU: First Sabbath after the Ninth of Ab; so called because the haftarah begins with the words: "Naḥamu, naḥamu 'ammi" = "Comfort ye, comfort ye my people" (Isa. xl. 1). The custom of reading certain lessons from the Prophets independently of the sidrot on the three Sabbaths before and the seven immediately following this fast-day is apparently a very old one. The Pesikta

Profetenlezingen (*haftarot*)

Torah Reading	Haftarah
<i>Bereshit</i> (Gen 1:1-6:8)	Isa 42:5-43:10
<i>Noah</i> (Gen 6:9-11:32)	Isa 54:1-55:5
<i>Lekh-lekha</i> (Gen 12:1-17:27)	Isa 40:27-41:16
<i>Shemot</i> (Exod 1:1-6:1)	Isa 27:6-28:13; 29:22-23
<i>Yitro</i> (Exod 18:1-20:26)	Isa 6:1-7:6; 9:5-6
<i>Wa-yiqra</i> (Lev 1:1-5:26)	Isa 43:21-44:23
<i>Devarim</i> (Deut 1:1-3:22)	Isa 1:1-27
<i>Wa-ethanan</i> (Deut 3:23-7:21)	Isa 40:1-26
<i>'Egev</i> (Deut 7:12-11:25)	Isa 49:14-51:3
<i>Re'eh</i> (Deut 11:26-16:17)	Isa 54:11-55:5
<i>Shoftim</i> (Deut 16:18-21:9)	Isa 51:12-52:12
<i>Ki tetse</i> (Deut 21:10-25:19)	Isa 54:1-10
<i>Ki tavo</i> (Deut 26:1-29:8)	Isa 60:1-22
<i>Nitsavim</i> (Sabbath before Rosh Hashanah, usually Deut 29:9-30:20)	Isa 61:10-63:9
Sabbath of Rosh Hodesh (New Moon)	Isa 66:1-24, 23
Yom Kippur (morning)	Isa 57:14-58:14
Passover (8th day; Diaspora)	Isa 10:32-12:6
<i>Tish'ah be-Av</i> (afternoon service)	Isa 55:6-56:8
Afternoon service on fast days	Isa 55:6-56:8

Torah readings with corresponding readings from the book of Isaiah

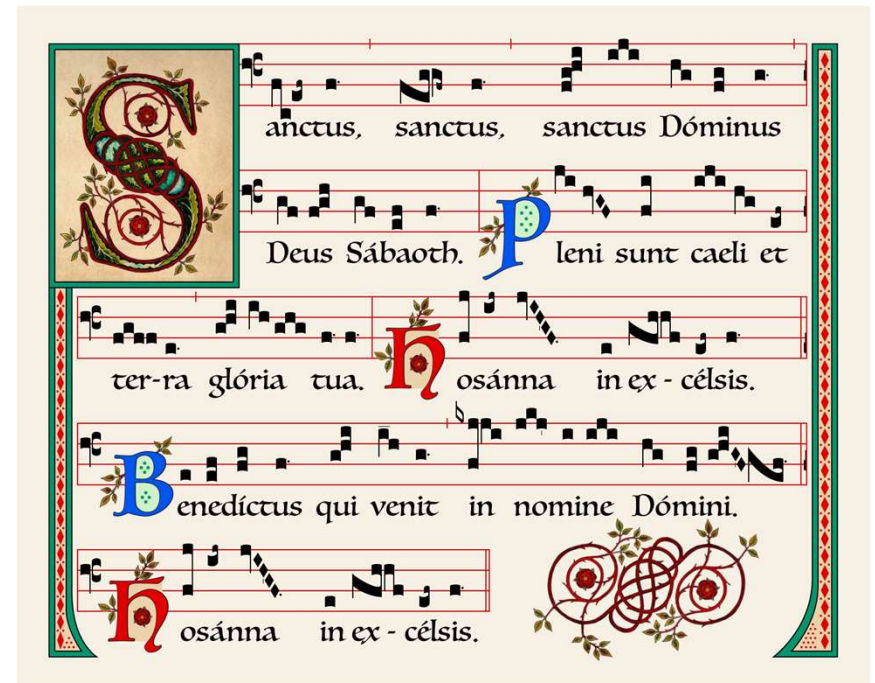
Het *trishagion* (“driemaal heilig”) in Jesaja 6:3

“Heilig, heilig, heilig is de HEER van de legermachten; heel de aarde is vol van Zijn heerlijkheid!”

→ *gedoesja* (“heiliging;” onderdeel van het *Amida*-gebed)

→ *gedoesja de-yotser* (voorafgaand aan het *Sjema*-gebed)

→ *gedoesja de-sidra* (aan het einde van het ochtendgebed)

Andere verzen uit Jesaja in de liturgie

“Want uit Sion zal de wet uitgaan, en het woord van de HEER uit Jeruzalem” (Jesaja 2:3)

“Zie, God is mijn heil, ik zal vertrouwen en geen angst hebben, want mijn kracht en psalm is de HEER, en Hij is mij tot heil geworden. U zult met vreugde water scheppen uit de bronnen van het heil” (Jesaja 12:2-3)

“En naar Sion zal een Verlosser komen voor wie zich in Jakob van overtreding bekeren, spreekt de HEER. Wat Mij betreft, dit is Mijn verbond met hen, zegt de HEER: Mijn Geest, Die op U is, en Mijn woorden die Ik U in de mond gelegd heb, zullen uit Uw mond niet wijken, ook niet uit de mond van Uw nakomelingen, evenmin uit de mond van de nakomelingen van Uw nakomelingen, zegt de HEER, van nu aan tot in eeuwigheid” (Jesaja 59:20-21)

Jesaja 66:14

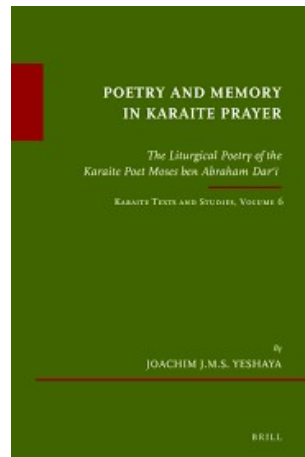
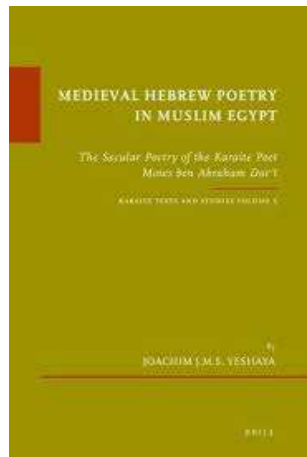

“U zult het zien, uw hart zal vrolijk zijn, en uw gebeente zal groeien als het jonge gras.”

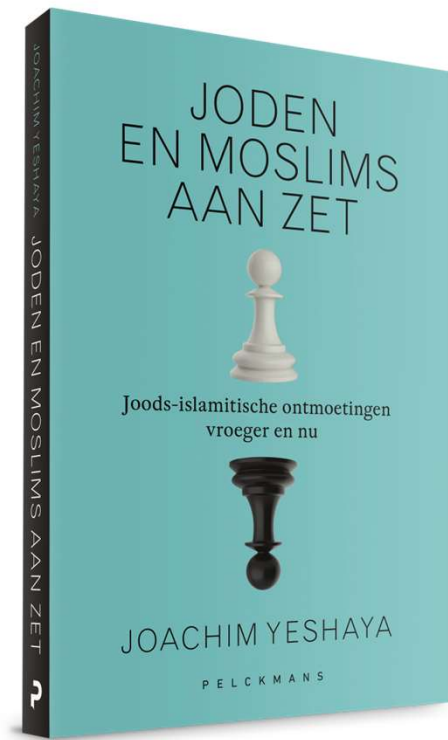

https://cojs.org/isaiah_inscription_on_the_western_wall-5th_century_ce/

Jesaja door Joodse ogen

POËZIE

Juda Halevi (ca. 1075-1141)

Zion, vraag jij niet naar het welzijn van jouw gevangenen,
die jouw welzijn zoeken, overgebleven van jouw kudde?

Uit west en oost, uit noord en zuid, van ver en dichtbij komt de vredesgroet,
neem die van elke zijde in ontvangst:

de groet van de gevangene van verlangen, die tranen plengt zoals dauwdruppels
op de berg Hermon - hij wil ze laten vallen op jouw heuvels.

Zoals een jakhals beklaag ik jouw ontberingen, maar wanneer ik droom over
terugkeer uit gevangenschap, ben ik als een lier voor jouw liederen.

Zion! O volmaakte schoonheid!

Zion! O volmaakte schoonheid! Jij bindt je haar vast in liefde en genade,
zoals jouw ware vrienden hun ziel aan jou hebben vastgebonden.
Jouw vrienden, die blij zijn om jouw rust, pijn lijden
om jouw ondergang, huilen om jouw rampen,
naar jou verlangen vanuit hun gevangenschap en die zich neerbuigen,
waar zij zich ook mogen bevinden, in de richting van jouw poorten.

Mijn hart is in het oosten

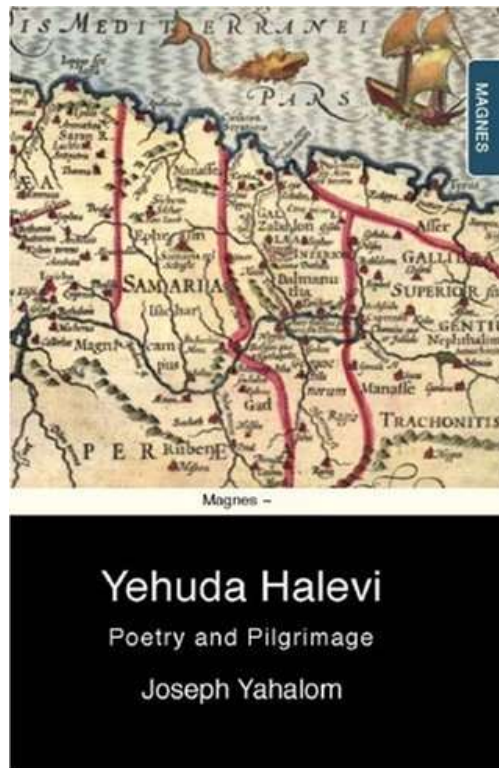
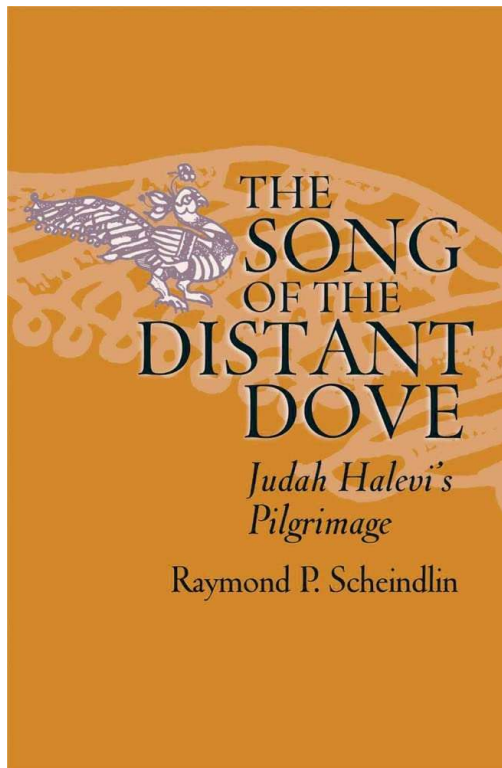
Mijn hart is in het oosten, en ik ben in het uiterste westen.

Hoe kan ik nog genieten van mijn eten; wat vind ik daar nog aan?

Hoe zal ik wat ik gezworen en beloofd heb nog onderhouden,
terwijl Zion nog steeds in de boei van Edom [= de kruisvaarders] is geslagen,
en ik in Arabische ketens vastzit?

Het lijkt me gemakkelijker om alle goedheid van Spanje te verlaten,
en kostbaarder om het stof van de verwoeste tempel te aanschouwen.

Juda Halevi als pelgrim van hoop

Doch ein frecher Sarazene
Kam desselben Wegs geritten,
Hoch zu Roß, im Bug sich wiegend
Und die blanke Lanze schwingend –

In die Brust des armen Sängers
Stieß er diesen Todesspeer,
Und er jagte rasch von dannen,
Wie ein Schattenbild beflügelt.

Ruhig floß das Blut des Rabbi,
Ruhig seinen Sang zu Ende
Sang er, und sein sterbeletzter
Seufzer war Jerusalem!

Heinrich Heine (1797-1856)

Mozes Dar'ī (twaalfde eeuw)

Terwijl ik op de rug van een kameel reed, werd ik zwaar beproefd, maar mijn zonden namen hierdoor af en werden verwijderd.

Ik stelde me voor, terwijl ik erop zat, dat al mijn botten als graan met een zeef geschud werden (Amos 9:9).

Daarom zou ik, op de dag dat ik zou aankomen in de stad van God [= Jeruzalem], en me daar zou vestigen en het tempelplein zou zien,

de Rots [= God] loven, die in mijn verhemelte alle bitterheid en gal veranderde in nectar en honing,

die de vermoeide kracht en sterkte geeft (Jesaja 40:29) en die eenzamen in het gekozen huis [= de Tempel] plaatst (Psalm 68:7).

Moge de Rots [= God] mijn weg verkorten om [Jeruzalem] te bereiken, en moge Hij mij leiden als een stormwind (Ezekiel 1:4).

Moge Hij mijn wagens voortstuwen als bliksemflitsen, met kracht, want Hij heeft een arm met macht (Psalm 89:14).

Gedicht voor *parasja Tazria* ' (Leviticus 12:1-13:59) (I)

Mijn Koning [= God], troost een ellendige, door stormweer voortgedreven (Jesaja 54:11) stad [= Jeruzalem], die eens groot was en een vorstin onder de gewesten (Klaagliederen 1:1), en versnel [de komst van] Uw Messias om haar snel weer op te bouwen, en om verzoening voor haar te doen zodat zij rein zal zijn (Leviticus 12:8).

Maak haar poorten van robijn (Jesaja 54:12) en haar fundament van saffieren (Jesaja 54:11), en herstel haar in haar vroegere glorie. Heilig het huis van haar samenkomst [= de Tempel] voor eeuwig en altijd met het Heiligdom en het Tempelplein.

Gedicht voor *parasja Tazria* ‘ (Leviticus 12:1-13:59) (II)

Kan een vrouw haar zuigeling vergeten (Jesaja 49:15)? Of een jonge vrouw haar sieraad (Jeremia 2:32)? Zou ik dan [Jeruzalem] vergeten, die bedroefd en in rouw is, wiens vijanden zonen in overvloed hebben, terwijl zij van kinderen beroofd en eenzaam is, verbannen en verdreven (Jesaja 49:21)?

Met al Mijn kracht zal Ik de feestvierende menigte (Psalm 42:5) terugbrengen, die in haar oren zal zeggen: “Mijn plaats is te nauw voor mij (Jesaja 49:20)!” U zult Mijn daden waarnemen en haar Mijn profetie vertellen: Zing vrolijk, onvruchtbare (Jesaja 54:1)!

Ik zal ijverig zijn voor Mijn uitverkoren stad en strijden tegen haar tegenstanders en vijanden. Haar inwoners zullen zorgeloos leven en het geluid van dankzegging en psalmgezing zal daarin gevonden worden (Jes 51:3).

Gedicht voor *parasja Tazria* ‘ (Leviticus 12:1-13:59) (III)

Schenk mij het recht om de Vredevorst [= de Messias; Jesaja 9:5] en Tisbiet [= de profeet Elia] te zien en doof de vonken en de vlammen in mijn hart. Breng de tijd nabij waarin U mij snel goede tijdingen zal brengen.

→ Jesaja 9:5: “Want een Kind is ons geboren, een Zoon is ons gegeven, en de heerschappij rust op Zijn schouder. En men noemt zijn Naam Wonderlijk, Raadsman, Sterke God, Eeuwige Vader, Vredesvorst”

→ koning Hizkia, Jezus Christus, een toekomstige Messias?

Jesaja door Joodse ogen

POLEMIEK

Joods-christelijke polemiek

Jesaja 7:14 (HSV): “Daarom zal de Heer Zelf u een teken geven: Zie, de maagd zal zwanger worden. Zij zal een Zoon baren en Hem de naam Immanuel geven.”

Jesaja 7:14 (NBV21): “Daarom zal de Heer zelf u een teken geven: de jonge vrouw is zwanger, zij zal spoedig een zoon baren en hem Immanuel noemen.”

→ Mattheus 1:23: “Zie, de maagd zal zwanger worden en een Zoon baren, en u zult Hem de Naam Immanuel geven; vertaald betekent dat: God met ons.”

→ Rabbi Sjloomo Jitschaki (Rasji; 1040-1105): Jesaja’s eigen jonge vrouw?

→ David Qimchi (Radaq; 1160-1235): verklaring van de Hebreeuwse term ‘*almah*’ “jonge vrouw/maagd”

De lijdende knecht

Jesaja 52:13-53:12

→ een “verboden tekst” voor Joden?

→ Jezus Christus als “lijdende knecht”

→ rabbijnse interpretaties: een toekomstige (Joodse) Messias

→ middeleeuwse Joodse Bijbelexegeten: de “lijdende knecht” als het collectieve volk Israël

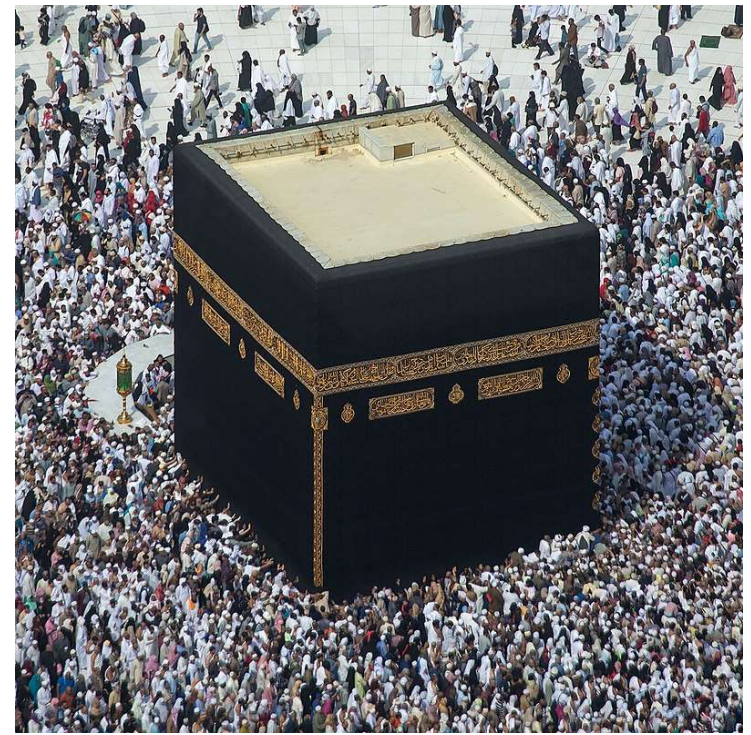
→ Isaak Abarbanel (1437-1508): koning Josia

BUT HE WAS
PIERCED FOR OUR
TRANSGRESSIONS
HE WAS CRUSHED FOR OUR
INIQUITIES
UPON HIM WAS THE
PUNISHMENT
THAT BROUGHT US
PEACE AND BY
HIS WOUNDS
WE ARE HEALED
ISAIAH 53:5

Joods-islamitische polemiek

Koran, soera 17:4: “En Wij hebben de Kinderen van Israël op de hoogte gebracht in de Schrift: ‘Jullie zullen zeker tweemaal verderf zaaien op aarde en jullie zullen je zeker hoogmoedig gedragen, met grote hoogmoed’”

De “kostbare hoeksteen die vast gegrondvest is” (Jesaja 28:16) als verwijzing naar de Kaäba in Mekka?

Glas-in-loodraam in de Sainte-Chapelle in Parijs

John Tolan, *Faces of Muhammad: Western Perceptions of the Prophet of Islam from the Middle Ages to Today* (Princeton University Press, 2019), 38

FIGURE 3. The Prophet Isaiah chastises two Jews worshipping a “Mahomet.” Stained glass window in the Sainte Chapelle, Paris (1242–1248). © akg-images / Hervé Champollion

CONCLUSIE

Jesaja in het moderne jodendom

- het belang van Jesaja binnen het Reform- of liberaal jodendom, dat sterk inzet op thema's van sociale rechtvaardigheid
- de zionistische beweging “Bilu” → acroniem van de eerste letters van het vers “Huis van Jakob, kom, laten wij wandelen” (Jesaja 2:5)
- de zionistische inspanningen voor herbebossing → “Ik zal in de woestijn de ceder zetten, de acacia, de mirt en de oliehoudende boom. Ik zal in de wildernis de cipres plaatsen, samen met plataan en dennenboom” (Jesaja 41:19)
- de Lubavitcher Rebbe Menachem Schneerson (1902-1994) als “lijdende knecht”

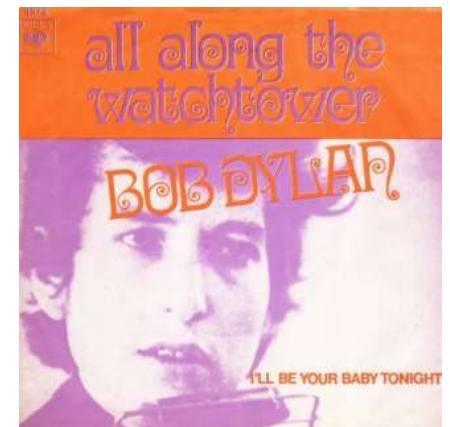
Bob Dylan (1941-), “All Along the Watchtower” (1967)

“There must be some way out of here,” said the joker to the thief
“There’s too much confusion, I can’t get no relief
Businessmen, they drink my wine, plowmen dig my earth
None of them along the line know what any of it is worth”

“No reason to get excited,” the thief, he kindly spoke
“There are many here among us who feel that life is but a joke
But you and I, we’ve been through that, and this is not our fate
So let us not talk falsely now, the hour is getting late”

All along the watchtower, princes kept the view
While all the women came and went, barefoot servants, too

Outside in the distance a wildcat did growl
Two riders were approaching, the wind began to howl

Cf. Jesaja 21:5-9